

Informe anual 2016

L'any 2016, del bloqueig i la confrontació a la imperiosa necessitat de diàleg

Introducció

L'any 2016 ha quedat trasbalsat, en l'àmbit internacional, per la consolidació del populisme, un corrent que, sense haver desaparegut mai del tot de la cultura política occidental, va emergir de manera clara amb la crisi econòmica i, finalment, com s'ha vist amb la victòria de Donald Trump, s'ha normalitzat a la primera democràcia del món, després de deixar l'empremta a la Gran Bretanya i a algunes altres velles nacions europees (Hongria, Polònia, Àustria).

Pel que fa a la realitat domèstica, el factor més rellevant d'aquest any ha estat el bloqueig polític de la governació espanyola, resultat in extremis a favor de la investidura de Mariano Rajoy després de més de 300 dies de negociacions i de dues convocatòries electorals.

En aquest marc espanyol, la vida econòmica ha desplegat, paradoxalment, un creixement positiu que, precisament perquè és esperançador, sembla que hauria d'haver contribuït a moderar les aspres i malagradeses relacions entre partits polítics.

Finalment, cal subratllar que la qüestió territorial, centrada en l'anomenat *procés* sobiranista català, ha estat el principal focus de tensió política en l'Espanya del 2016. Com és prou sabut, aquest focus de tensió persisteix des de fa anys (concretament: des del juny de 2010, quan el Tribunal Constitucional va emetre la sentència sobre l'Estatut del 2006).

1. Populisme i crisi econòmica

És un lloc comú situar el fenomen del populisme en el context de la crisi econòmica. Certament, el factor econòmic hi és: en una situació de més prosperitat general, els cants de sirena del populisme no trobarien un camp tan abonat. La desesperança i el desencís han quallat en amples sectors de la societat. Com tots els canvis, el de la globalització ha donat noves oportunitats i ha causat pèrdues. Els guanyadors estan conformant una mena de classe mitjana global.

En contrast amb aquests sectors socials i culturals, generalment universitaris, que troben en l'economia global un immens camp per córrer, negociar, investigar o competir, hi ha un amplíssim segment d'empresaris i, sobretot, empleats que, bé per causa dels límits de la seva formació, bé per causa de l'obsolescència tècnica, o bé per la desaparició dels recursos, empreses o necessitats que abans cobrien, han quedat completament al marge de l'economia global. Incapaços de competir a l'exterior, però també amb grans dificultats de continuar treballant, produint o competint a l'interior.

1. 1. Perdedors de la globalització

Com veiem, hi ha perdedors del procés accelerat de globalització en un doble sentit, atès que, com que la circulació de béns i de persones és un fenomen imparable, han de compartir amb els nousvinguts l'espai públic, els ajuts socials i els recursos públics en ensenyament i sanitat. La competició per l'espai i els recursos públics ha marcat aquests anys de crisi econòmica. L'auge del populisme i de les opcions populistes és en molts casos una contradicció entre els problemes existents i les solucions que es proposen, però la situació de desesperació d'importants capes de la societat fa que no siguin conscients de les pròpies contradiccions. La recent victòria de Trump a EUA n'és l'exemple més clar.

1. 2. Migracions i identitats en risc

La immigració també suposa un repte per a la societat d'acollida. El xoc entre la cultura d'acollida i la dels nousvinguts té un component encara més sensible quan el factor de diferència és la religió. Encara que el pensament políticament correcte rebaixi el to del debat europeu, el fet és que el xoc entre les societats laiques europees i una versió fanàtica o molt retrògrada de l'Islam és potencialment perillós. No tot el xoc cultural de la globalització passa per aquest fenomen, naturalment; però aquest fenomen hi és; i no té fàcil resposta. Forma i formarà part dels interrogants dels propers anys.

1. 3. La impotència dels estats i l'antipolítica

Els Estats són impotents davant l'economia global, però les democràcies tenen com a marc únic la nació-estat. Inevitablement, com a conseqüència de la lluita política entre els partits, els poders de l'estat apareixen davant de la ciutadania molt més forts del que realment són. Els líders polítics subratllen el poder de l'Estat com a solució de tots mals. Ho fan quan estan a l'oposició: per desprestigiar la governació dels rivals; i ho fan en les campanyes electorals: per posar l'èmfasi en les solucions que proposen. Però, a l'hora de la veritat, és a dir, a l'hora de governar, els Estats són moltes vegades impotents per corregir, compensar o contrapesar les inèrcies de l'economia global. Això fomenta la decepció, causa irritació en amplis sectors socials, desprestigia la política, contribueix a fomentar l'antipolítica i fonamentalment acaba afavorint l'aparició de corrents extremosos a dreta i esquerra.

Tant irresponsables són els polítics populistes, que estimulen les baixes passions de l'electorat, com els polítics convencionals que sobredimensionen la capacitat dels Estats i ataquen sense sentit de la mesura la governació dels rivals.

1. 4. El desprestigi de les elits

Una part de les crítiques que reben genèricament les elits manquen de fonament: son la crítica a la intel·ligència i al cosmopolitisme, però en canvi hi ha crítiques que les elits no haurien de menystenir.

La tendència de les elits a propugnar amb supèrbia solucions abstractes a la problemàtica de la globalització s'expressa de moltes maneres. En la tendència al despotisme il·lustrat en la legislació i la gestió europea, per exemple, que, al marge dels interessos i les opinions del votant, decideix què és convenient o inconvenient per a l'economia, la salut, la cultura o el benestar.

El nucli de la dissociació actual entre les elits i part de la societat és aquest: per a les classes populars el món present és dur i, sobretot, està mancat d'esperança, de perspectiva i de futur. En canvi, per a les elits, el món global és un camp obert ple de possibilitats on la teoria sobre la bondat de l'ortodòxia econòmica, el cosmopolitisme, les lleis abstractes i les possibilitats que ofereix el món globalitzat coincideixen com un guant amb els seus interessos, emocions i vivències. No és un bon encert el rampell populista que tendeix a condemnar les elits. Però tampoc, ho és governar les societats amb un discurs abstracte i il·lustrat que ha acabat semblant que no era sinó un bell embolcall dels interessos propis. Les elits –tant les econòmiques com les culturals– han de fer un esforç d'empatia amb els sectors més castigats per la globalització, han de fomentar la pedagogia democràtica, han de propugnar un repartiment equitatiu dels costos de l'ortodòxia econòmica i, sobretot, han de començar a generar mecanismes per fomentar valors col·lectius. Valors que, procedents de la tradició o construïts de bell nou, permetin a les comunitats polítiques unes vivències que vagin més enllà de les abstraccions legals i que incorporin o, si més no, deixin respirar a gust, a les capes socials més insatisfetes.

2. El bloqueig espanyol.

Són moltes les explicacions del bloqueig polític que ha durat tot un any i que s'ha resolt in extremis. Una de les explicacions podria formular-se així: malgrat que en la política espanyola hi ha un grau altíssim de retòrica patriòtica, el capteniment dels partits implica sempre la negació de l'altre. Llevat dels anys més importants de la transició, ha persistit el tòpic de les dues Espanyes.

La crisi econòmica va fer naufragar la utopia del retorn d'Espanya a la primera fila del concert de les nacions. Els anys de la crisi han generat una doble frustració: per les privacions objectives que ha imposat, però també per la pèrdua d'aquell patriotisme optimista i expansiu. La pèrdua s'expressa amb irritació contra el catalanisme, l'únic factor poderós de dissidència nacional.

El fet és que no s'ha sabut proposar una visió i un projecte alternatiu. Aquesta posició ha reforçat simbòlicament el vell mite de les dues Espanyes. Un mite que impedeix la col·laboració i que fa que Espanya no esdevingui un Estat madur i complet.

La negació del factor català és una conseqüència més de la impossibilitat d'associar en un discurs integrador els diferents components que la realitat espanyola presenta.

2.1. Podem, canvi generacional i retorn de l'altra Espanya

Paral·lelament, un corrent polític nou ha anat competint des de l'esquerra amb el PSOE. Podem ha aportat al relat polític actual una impugnació de fons: qüestiona la transició i els pactes que van fer possible el pas del franquisme a la democràcia. Expressa la ruptura generacional. Tots els estudis insisteixen en la importància del tall generacional. L'anomenada "Nova política" no seria sinó expressió d'una gran onada de canvi generacional; una onada com les que es produeixen en una societat cada trenta o quaranta anys. Podem expressa el malestar d'unes generacions molt formades però que no tenen perspectives de continuar de manera ascendent el progrés que els seus pares i avis han conegut, alhora que també encarna la indignació que entre els més joves ha causat la crisi econòmica.

3. Les males relacions entre economia i política

3.1. Reforma i re-industrialització

La negativitat, que només en els anys de la transició va ser corregida, caracteritza aquí la vida política espanyola. Malgrat això, l'economia espanyola no ha anat malament en el 2016. La dada és indiscutible: des de maig de 2012 fins al juliol de 2016, l'economia exportadora i els ingressos turístics han permès recuperar 121.000 milions de l'immens forat de deute que l'economia espanyola va acumular en el període de la bombolla immobiliària.

Les reformes han afavorit la competitivitat en el món global i les exportacions batent rècords històrics. La mateixa aportació fa el turisme i altres serveis exportadors. En tots aquests sectors, l'economia catalana hi té una funció clara de lideratge pioner. Persistir en aquest camí permetria superar en els propers 10 anys les condicions negatives que endeuten la nostra economia. Però per això caldria convergir en un projecte també econòmicament integrador a fi i efecte que el reclamat pla d'infraestructures no respongués a criteris arbitraris, sinó a la necessitat de reforçar la (re)industrialització.

3.2. La batalla dels interessos no hauria de fer vergonya

Espanya necessita un projecte econòmic equilibrat entre els sectors exportadors, els regulats i els financers, per tal de possibilitar el creixement i, també, per evitar que l'Estat afavoreixi uns sectors en detrims dels altres. La sospita que l'estat frena o dificulta la política industrial mentre fomenta inversions que no afavoreixen el desenvolupament, també forma part del problema territorial. Sovint els arguments sentimentals i les visions del passat que tan sovint apareixen en els debats polítics, eclipsen una batalla perfectament explicable, que no hauria d'averkonyir ningú: la batalla dels interessos. El problema dels interessos, no és que n'hi hagi de diferents, sinó que no se'n pugui parlar obertament. I que, per tant, la resposta que hi acabi donant el poder polític sigui arbitrària.

4. La qüestió territorial

4.1. Multipolaritat.

La multipolaritat espanyola és la pura realitat. Adaptar la realitat política espanyola a la realitat econòmica i a la diferència cultural és l'única resposta coherent a una realitat que sempre torna.

El creixement de l'independentisme era previsible. El 2007, el president Montilla ho va insinuar a Madrid: "desafecció", en va dir. Ningú no li va fer cas. La majoria de les forces vives espanyoles continuen sense adonar-se de la profunditat del problema, mentre una fràgil però consolidada majoria catalana persisteix en la via rupturista.

Aquest 2016 ha viscut un primer tast dels problemes que es poden produir a Catalunya. Persistir en el camí de la desobediència té molts riscos. Un d'ells és el de fer impossible l'ordre, una condició bàsica del progrés i de la democràcia.

Si s'acaba identificant desobediència i catalanisme, hi sortirà perdent el catalanisme. A la curta o a la llarga l'hegemonia que ara té el catalanisme sobiranista, generaria tants anticossos a l'interior de la societat catalana que es podria produir l'efecte contrari del que es persegueix.

4.2. Entre l'apocalipsi i l'estrés.

Un altre risc que té el catalanisme sobiranista és el de problematitzar l'economia i la societat catalanes. Fins ara, aquest corrent ha protagonitzat la il·lusió. Ha estat un moviment esperançat, amb gran capacitat de mobilització, generador de simpaties. Per això l'economia no s'ha ressentit de l'aparició de l'independentisme com a ideologia central. Malgrat els pronòstics apocalíptics fets en aquest sentit, la desinversió no ha arribat a Catalunya. Ara bé: entrar en la via de la desobediència generarà problemes, causarà dificultats, suscitarà tensions, i situarà una bona part de la societat entre dues legalitats. Tot plegat, crearà inevitablement un estrés que no sembla que hagi de ser

positiu per al dinamisme econòmic i cultural i que a més no respon a l'estat anímic de la societat catalana.

4.3. El repte de Rajoy i la racionalitat

Altrament, el nou Govern espanyol, després de tant temps en stand by, ha d'encarar el complexíssim programa d'austeritat que exigeix la UE i ha d'impulsar una política econòmica de creixement. També ha d'encarar sense entrebancs innecessaris l'enorme problemàtica del món actual: el polvorí d'Orient Pròxim, el terrorisme islamista, la pressió demogràfica del Magreb, els nous EUA de Trump, les tensions internes europees, etcètera. Semblaria irracional destinar les energies al xoc intern, perseguir un ideal que una i altra vegada s'ha demostrat erroni: uniformar Espanya a la manera francesa. En canvi, semblaria molt més racional reconèixer la realitat tal com és, a fi i efecte de promoure la sinèrgia entre els territoris més dinàmics de la societat espanyola. Una sinèrgia que permeti enfrontar amb la màxima força els reptes colossals del present.

4.4. Per un pacte transaccional

S'ha perdut un temps preciós. S'han perdut moltes energies. S'han dilapidat moltes emocions en aquesta batalla. El més intel·ligent seria, arribar a un pacte transaccional entre el govern d'Espanya i la Generalitat de Catalunya que permeti desbloquejar la situació.

Un diàleg que refredi les confrontacions, però que, ara com ara, no impliqui la renúncia de les posicions pròpies. Es tracta de desbloquejar, no de pactar una solució constitucional que requereix un consens a tot Espanya que ara com ara no sembla possible, si més no a curt termini. Es tracta de desbloquejar la situació amb respostes pràctiques a tres qüestions bàsiques: la fiscal, la cultural o identitària, i la de l'autogovern. Respostes fefaents, això sí, ja que els plantejaments retòrics i les promeses ara no serviren de res. Només la credibilitat en les respostes al conflicte i les propostes sorgides del diàleg farà desbloquejar la situació, i aquest credibilitat es

demostra amb fets que responguin a les demandes i no tinguin un caràcter involucionista. Hi insistim: només el fets fan creïbles les promeses.

4.5. Autocrítica i reconeixement

Afavoriria un acostament al diàleg una autocrítica de les parts. El reconeixement dels errors d'uns i altres en el procés estatutari, i en els anys posteriors, que estan a la base del plet actual. També afavoriria el diàleg una modulació britànica de l'actitud del govern espanyol davant l'independentisme: normalitzar políticament l'independentisme i acceptar-lo com un interlocutor convencional seria una manera gens costosa de desbloquejar la situació.

No és en un document com aquest on ha de constar el guió de treball del diàleg transaccional. Des de la SEBAP, que recull en el seu sí els representants de diverses sensibilitats catalanes, creiem, però, que és imprescindible desbloquejar la situació i afavorir una sortida dialogada a l'actual atzucac.

4.6. Mínim comú denominador

Creiem que no és només el Govern espanyol qui l'ha de promoure fent el primer pas. També els sectors catalans partidaris del diàleg hem d'intentar fer-lo, aquest pas. Cal atrevir-se a dir, en aquest sentit, que tot el que ha passat des del 2010 fins ara demostra que, si bé els objectius catalans de màxims il·lusionen una part important de la nostra societat, també inhibeixen o distancien altres parts, tant respectables com aquella. La il·lusió independentista ha implicat també la contenció, el silenci, el neguit o l'oposició dels que no són independentistes o no creuen prudent i convenient ser-ho.

La societat catalana no està més dividida que l'americana o la mateixa societat espanyola en general. Però la falta d'unitat ens ho posa més difícil, als catalans, que no pas als ciutadans dels països més consolidats. Atesa la nostra demografia, la nostra història i el nostre tamany, els objectius del catalanisme perillan sempre que no hi ha unitat. Sempre que el catalanisme centra els seus esforços a consensuar un mínim comú denominador, torna a tenir clares opcions de defensar amb èxit els

legítims interessos dels catalans: l'eix econòmic barceloní, l'autogovern i la tradició cultural pròpia. Sempre que el catalanisme posa l'accent en un programa de màxims, perd força, genera anticossos interns i acaba sent víctima de la propaganda pròpia.

Consensuar un programa català de mínims i negociar-lo amb el Govern d'Espanya és un objectiu perfectament factible, tot i que, per fer-lo possible, cal una gran disposició al diàleg i bandejar tota temptació de demonitzar l'adversari.

El diàleg entre Catalunya i Espanya no és possible, per descomptat, si el Govern espanyol no reconeix la identitat catalana; però tampoc no hi ha diàleg si la Generalitat catalana no vol reconèixer la realitat espanyola tal com és.

Algú ha de trencar el gel del diàleg. Algú ha de saber fer el primer pas. La nostra institució es proposa com a reestructora de ponts. El diàleg no obliga a renunciar a les posicions pròpies, només obliga a reconèixer les de l'altre.